

Vägledning för tillämpning av kulturmiljölagen

Uppdragsarkeologi

Kostnader och kostnadsansvar

Riksantikvarieämbetet
Box 5405
SE-114 84 Stockholm
Tel 08-5191 80 00
www.raa.se
registrator@raa.se

Riksantikvarieämbetet 2016
Vägledning för tillämpning av kulturmiljölagen.
Uppdragsarkeologi. Kostnader och kostnadsansvar.
Omslag: Arkeologisk undersökning vid Slussen, Stockholm. 2014. Foto: Eva Skyllberg/RAÄ.

Denna publikation ingår i serien *Vägledning för tillämpning av KML* och finns även publicerad på webbplatsen: www.raa.se

Upphovsrätt, där inget annat anges, enligt Creative Commons licens CC BY.
Villkor på <http://creativecommons.org/licenses/by/2.5/se/>

Innehåll

■ 4	Kostnader och kostnadsansvar	4
4.1	Kostnadsansvar för arkeologiska utredningar.....	4
4.2	Kostnadsansvar för arkeologiska förundersökningar och arkeologiska undersökningar.....	4
4.3	Upparbetade kostnader	5
4.4	Kostnader som överstiger vad som angivits i länsstyrelsens beslut.....	5
4.5	Bidrag till arkeologisk undersökning	6
4.5.1	Bidrag till arkeologisk undersökning vid bostadsbyggande.....	6
4.5.2	Bidrag till arkeologisk undersökning vid mindre arbetsföretag.....	7
4.5.3	Bidrag till kostnader för att ta till vara fornyfynd.....	7
4.6	Befrielse från kostnadsansvar	8
4.6.1	Fornlämning som inte förut varit känd.....	9
4.6.2	Kostnader som väsentligt överstiger vad som angivits i länsstyrelsens beslut.....	10
4.6.3	Kostnader för arkeologisk förundersökning om länsstyrelsen inte beviljar tillstånd till ingrepp	10
4.6.4	Kostnader för arkeologisk förundersökning och arkeologisk undersökning om det visar sig att ingen fornlämning berörs	11
4.6.5	Handläggning av beslut om kostnadsbefrielse	13

4 Kostnader och kostnadsansvar

Den som vill genomföra ett arbetsföretag som innebär att fornlämningar tas bort eller skadas har i normalfallet kostnadsansvaret för de arkeologiska utredningar och förundersökningar behöver utföras.¹ Företagarens kostnadsansvar utgår från kulturmiljölagens (KML) syfte att bevara fornlämningar, och varje tillstånd till borttagande innebär ett undantag från bevarandet. Principen bygger på att den som skadar allmänna värden får stå för kostnaden för de åtgärder som behövs.

4.1 Kostnadsansvar för arkeologiska utredningar

Vem som ska betala för arkeologiska utredningar varierar beroende på arbetsföretagets storlek (se avsnitt 1.4.4 *Större eller mindre markområde*). Kostnaden för en arkeologisk utredning inför ett arbetsföretag som innebär att ett större markområde tas i anspråk, betalas av företagaren.² Företagaren är betalningsansvarig även om länsstyrelsen inte ger tillstånd till ingrepp i fornlämningen, likaså om det visar sig att någon fornlämning inte berörs.

Om det behövs en utredning för att ta reda på om en fornlämning berörs av ett arbetsföretag som berör ett *mindre markområde*, kan länsstyrelsen göra en arkeologisk utredning på egen bekostnad. Detta underlag tas fram inom ramen för länsstyrelsens utredningsskyldighet och kostnaden som är förenad med en sådan utredning ska bäras av staten. Om inte länsstyrelsen bekostar en sådan utredning inom sitt förvaltningsanslag kan kostnaderna tas inom ramen för kulturmiljövårdsanslaget 7:2.³

4.2 Kostnadsansvar för arkeologiska förundersökningar och arkeologiska undersökningar

Den som utför ett arbetsföretag som berör en fornlämning svarar för kostnaden för åtgärder enligt 2 kap. 13 § KML.⁴ Kostnadsansvaret omfattar både underlaget för länsstyrelsens tillståndsprövning, det vill säga en arkeologisk förundersökning, och den dokumentation, rapportering och förmedling som görs i samband med ingrepp i en fornlämning, det vill säga en arkeologisk undersökning. Företagaren svarar också för kostnader för att hantera och kon-

1. 2 kap. 11–14 §§ kulturmiljölagen (1988:950) (KML).

2. 2 kap. 11 § första stycket KML.

3. Anslaget 7:2 *Bidrag till kulturmiljövård. En handbok för länsstyrelsens handläggning*. Avsnitt 13 Arkeologi. Länsstyrelsens egenverksamhet. Se även regleringsbrevet för budgetåret 2017 avseende Riksantikvarieämbetet. Villkor för 7:2.

4. 2 kap. 14 § första stycket KML.

servera de fynd som framkommer vid den arkeologiska undersökningen innan de fyndfördelas till ett museum. Företagaren svarar dock inte för kostnader som uppkommer i samband med föremålens långsiktiga förvaltning, bland annat omkonservering och förvaring samt utställningsverksamhet.⁵ Detta bekostas av det museum som tagit emot fynden.

4.3 Upparbetade kostnader

Företagaren är inte skyldig att ersätta annat än undersökningens faktiska kostnader.⁶ Länsstyrelsen bör därför inom ramen för sitt tillsynsansvar fortlöpande begära in en ekonomisk redovisning för upparbetade kostnader och en kostnadsprognos i förhållande till den ursprungliga budgeten.⁷ Detta gäller framför allt vid stora arkeologiska undersökningar. Om den upparbetade kostnaden underskrider den beslutade ska företaget endast betala den upparbetade kostnaden.⁸ Om den beslutade kostnaden däremot överskrids kan det leda till att företagarens kostnadsansvar ökar och i vissa fall även aktualisera statens kostnadsåtagande enligt 2 kap. 14 § andra stycket andra punkten KML.

Länsstyrelsen bör också kontrollera hur det slutliga faktiska utfallet förhåller sig till den beslutade kostnaden. Undersökaren bör inte få fullt betalt förrän rapporteringen är avslutad och godkänd av länsstyrelsen. Länsstyrelsen bör då kontrollera de faktiska kostnaderna och godkänna slutfakturan innan undersökaren skickar den till företagaren⁹ (se avsnitt 9.4.2 *Kontroll av kostnader*).

4.4 Kostnader som överstiger vad som angivits i länsstyrelsens beslut

Även om det finns ett fullgott underlag från en arkeologisk förundersökning, kan kostnaderna för en arkeologisk undersökning avvika från det som antagits i undersökningsplanen.

Ibland kan det visa sig att fornlämningen är större än vad som antagits från början. Det kan röra sig om underliggande lager och konstruktioner eller oväntade fynd. Oftast kan sådana problem lösas genom att undersökaren efter samråd med länsstyrelsen gör omprioriteringar mellan undersökningens olika delmoment.

Kostnader som *inte väsentligt överstiger* det beslutade beloppet kan dock läggas på företagaren efter ett förnyat ställningstagande av länsstyrelsen. Länsstyrelsen ska då snarast möjligt informera företagaren om att kostnaden för den arkeologiska undersökningen överstiger den beslutade kostnaden. Länsstyrelsen fattar därefter beslut om att öka företagarens kostnadsansvar.¹⁰

5. Prop.1996/97:99 s. 24.

6. 25§ föreskrifter om uppdragsarkeologi.

7. Allmänt råd till 37 § föreskrifter om uppdragsarkeologi.

8. Prop. 1987/88:104 s. 81.

9. Allmänt råd till 37 § föreskrifter om uppdragsarkeologi.

10. 25§ föreskrifter om uppdragsarkeologi.

I förarbetet till kulturmiljölagen anges en ungefärlig gräns för ett acceptabelt överskridande. Normalt får denna gräns anses nådd när kostnaden överskrider den beslutade med cirka 15 procent.¹¹ Företagaren får alltså tåla att den arkeologiska undersökningen blir upp till 15 procent dyrare än beräknat. Om kostnadsökningen däremot blir högre än bortåt 15 procent behöver inte företagaren stå för den del som överstiger 15 procent. Företagaren kan då ansöka om kostnadsbefrielse enligt bestämmelserna i 2 kap. 14 § andra stycket andra punkten KML (se avsnitt 4.5.2 *Kostnad som väsentligt överstiger vad som angivits i länsstyrelsens beslut*).

4.5 Bidrag till arkeologisk undersökning

I vissa fall får länsstyrelsen, enligt förordning (2010:1121) om bidrag till förvaltning av värdefulla kulturmiljöer lämna bidrag till arkeologisk undersökning och övriga åtgärder enligt 2 kap. 13 § KML. Bidrag får lämnas till arkeologisk undersökning vid bostadsbyggande, till arkeologisk undersökning vid mindre arbetsföretag och till kostnader för att ta tillvara fornyfynd om det finns särskilda skäl.¹² Medel för bidrag tas ur kulturmiljövårdsanslaget 7:2. Det är viktigt att länsstyrelsen underrättar företaget om möjligheterna att söka bidrag. För varje bidrag finns olika administrativa rutiner som beskrivs under respektive avsnitt nedan.

4.5.1 Bidrag till arkeologisk undersökning vid bostadsbyggande

Länsstyrelsen får lämna bidrag till arkeologisk undersökning vid bostadsbyggande om fornlämningen finns i en äldre stadskärna och berörs av kompletteringsbebyggelse.¹³ Därutöver ska ytterligare fyra kriterier vara uppfyllda. Bidrag får endast lämnas om:

1. det finns ett betydande allmänt intresse av att bebyggelsen kommer till stånd,
2. det inte finns möjligheter att anpassa bebyggelsen så att fornlämningar inte berörs,
3. andra kulturhistoriska värden inte skadas av arbetsföretaget, och
4. kostnaden är stor i förhållande till den totala kostnaden för arbetsföretaget.¹⁴

Bidraget får inte överstiga den kostnad som enligt 2 kap. 14 § KML ska betalas av företagaren. Som sådan kostnad räknas inte kostnader för maskintid och grovarbetskraft.¹⁵

11. Prop. 1987/88:104 s. 81).

12. Anslaget 7:2 *Bidrag till kulturmiljövård. En handbok för länsstyrelsens handläggning*. Avsnitt 13. Arkeologi. Se även regleringsbrevet för budgetåret 2016 avseende Riksantikvarieämbetet. Villkor för 7:2.

13. 10 § bidragsförordningen (2010:1121).

14. 11 § bidragsförordningen (2010:1121).

15. 12 § bidragsförordningen (2010:1121).

I Riksantikvarieämbetets regleringsbrev anges varje år hur mycket av anslaget som får användas för arkeologiska undersökningar i samband med bostadsbyggande.¹⁶ Medel för detta ändamål reserveras efter att länsstyrelsen äskar medel hos Riksantikvarieämbetet.

När man med säkerhet vet att arbetsföretaget kommer att genomföras fördelas det aktuella beloppet till länsstyrelsens huvudram, och därifrån betalas pengarna ut. Bemyndigandebeslut kan inte fattas för denna typ av bidrag.

4.5.2 Bidrag till arkeologisk undersökning vid mindre arbetsföretag

Länsstyrelsen får också lämna bidrag till arkeologisk undersökning som enligt lagen ska betalas av företagaren, vid mindre arbetsföretag som:

1. föranleds av en myndighets beslut eller någon annan tvingande omständighet, och
2. innebär mindre förändringar i nyttjandet av en byggnad, anläggning eller ett markområde.

Det måste då utifrån omständigheterna framstå som skäligt att företagaren avlastas kostnaden för de arkeologiska åtgärderna.¹⁷ Ett typexempel är omdragningar av ledningar som tjänat ut. Länsstyrelsen får dock inte lämna bidrag för arkeologisk undersökning vid mindre arbetsföretag till ett statligt eller kommunalt organ.¹⁸

Bidrag till arkeologiska undersökningar vid mindre arbetsföretag betalas ut från länsstyrelsens fria ram. Därmed kan även bemyndigandebeslut fattas för denna typ av bidrag.

4.5.3 Bidrag till kostnader för att ta till vara fornyfynd

Länsstyrelsen får även lämna bidrag för kostnader för att ta till vara fornyfynd om det finns särskilda skäl.¹⁹ Det gäller både större och mindre arbetsföretag. Ett skäl för bidrag kan vara att konserveringskostnaderna är onormalt höga i förhållande till arbetsföretagets storlek. En sådan situation kan uppkomma om det vid en arkeologisk undersökning påträffas en oväntad stor fyndmängd eller fynd av exceptionell karaktär som kräver konservering som blir väsentligt dyrare än beräknat i undersökningsplanen.

Medel som inte används för konserveringsbidrag får användas för att bekosta konservering av fynd från äldre arkeologiska undersökningar.²⁰

16. För budgetåret 2016 får högst 10 000 000 kronor användas för arkeologiska undersökningskostnader i samband med bostadsbyggande.

17. 13 § första stycket bidragsförordningen (2010:1121).

18. 14 § tredje stycket bidragsförordningen (2010:1121).

19. 13 § andra stycket bidragsförordningen (2010:1121).

20. Regleringsbrev för budgetåret 2016 avseende Riksantikvarieämbetet. Villkor för anslag 7:2.

I Riksantikvarieämbetets regleringsbrev anges varje år hur mycket av anslaget som får användas för konserveringsinsatser.²¹ Länsstyrelsen ansöker både om konserveringsbidrag och om konservering av fynd från äldre arkeologiska undersökningar i samband med sitt övriga äskande av bidrag till kulturmiljövård. Riksantikvarieämbetet fattar beslut om konserveringsbidrag och konservering av fynd från äldre arkeologiska undersökningar och betalar ut medlen efter rekvisition till den länsstyrelse som ansökt.

4.6 Befrielse från kostnadsansvar

Det finns situationer då undantag görs från företagarens generella kostnadsansvar enligt 2 kap. 14 § första stycket KML. I andra stycket anges de fyra undantagen. Företagaren svarar inte för kostnader som:

1. hänför sig till en fornlämning som inte förut varit känd,
2. väsentligt överstiger vad länsstyrelsen angett i beslut om tillstånd enligt 13 § andra stycket,
3. hänför sig till arkeologisk förundersökning enligt 13 § tredje stycket, om länsstyrelsen inte lämnar tillstånd till ingrepp i fornlämningen enligt 12 § andra stycket, eller
4. hänför sig till arkeologisk förundersökning eller arkeologisk undersökning enligt 13 §, om det visar sig att någon fornlämning inte berörs av arbetsföretaget.

Det är länsstyrelsen som fattar beslut om kostnadsbefrielse enligt 2 kap. 14 § andra stycket KML. Statens kostnader för kostnadsbefrielse, som finansieras genom medel ur kulturmiljövårdsanslaget (7:2), disponeras av Riksantikvarieämbetet.²² Länsstyrelsen ska därför före beslut om kostnadsbefrielse reservera medel hos Riksantikvarieämbetet. Därefter omfördelar Riksantikvarieämbetet medel till länsstyrelsen. Det spelar ingen roll om arbetsföretaget är statligt, kommunalt eller enskilt vid bedömningen av kostnadsbefrielse. Inte heller arbetsföretagets omfattning har någon betydelse.

Länsstyrelsens beslut om kostnadsbefrielse för arkeologisk förundersökning eller arkeologisk undersökning kan inte överklagas.²³ Den som är missnöjd med ett beslut får väcka talan mot staten vid mark- och miljödomstolen inom ett år från det att han eller hon fick del av länsstyrelsens beslut.²⁴

21. För budgetåret 2016 får högst 2 000 000 kronor användas för konserveringsinsatser.

22. Anslaget 7:2 Bidrag till kulturmiljövård. En handbok för länsstyrelsens handläggning. Se även regleringsbrevet för budgetåret 2016 avseende Riksantikvarieämbetet. Villkor för anslag 7:2.

23. 2 kap. 25 § första stycket tredje punkten KML.

24. 2 kap. 25 § andra stycket KML.

4.6.1 Fornlämning som inte förut varit känd

Företagaren svarar inte för kostnader som:

*1. hänför sig till en fornlämning som inte förut varit känd.*²⁵

Den som avser att uppföra en byggnad eller anläggning eller genomföra ett annat arbetsföretag bör i god tid, genom att inhämta information från länsstyrelsen, ta reda på om någon fornlämning kan beröras och i så fall snarast samråda med länsstyrelsen (se avsnitt 2 *Samråd och tillståndsprövning*).²⁶

En fornlämning bör betraktas som känd när länsstyrelsen har kunskap om den. En fornlämning kan anses känd i kulturmiljölagens mening om en företagare genom samråd med länsstyrelsen har möjlighet att få vetskap om den, vilket innebär att den finns redovisad i Riksantikvarieämbetets fornminnesinformationssystem FMIS, i en arkeologisk rapport eller att länsstyrelsen på annat sätt fått kännedom om fornlämningen (se avsnitt 2.1 *Samråd och upplysningsskyldighet*). Exempel på detta kan vara fornlämningar som framkommit vid arkeologiska utredningar som länsstyrelsen beslutat om enligt 2 kap. 11 § KML och vid utredningar som berör mindre markområden som staten bekostat. Detsamma gäller underlag eller utredningar som beställts direkt av företagaren. I och med att företagaren meddelat att det finns fornlämningar har de även blivit kända för länsstyrelsen.

Om en fornlämning påträffas under pågående markarbeten ska arbetet omedelbart avbrytas där fornlämningen berörs. Den som leder arbetet ska omedelbart anmäla detta till länsstyrelsen.²⁷ I så fall blir företagaren inte ansvarig för kostnaden för den arkeologiska förundersökningen eller den arkeologiska undersökningen eftersom fornlämningen inte förut varit känd.

När en fornlämning som inte förut varit känd påträffas under ett pågående arbetsföretag kan länsstyrelsen utse en undersökare genom direktval även om kostnaden överstiger 20 prisbasbelopp, vilket normalt är gränsen för när ett anbudsförfarande ska genomföras (se avsnitt 3.5.2 *Anbudsförfarande*).²⁸

Innan länsstyrelsen kontaktar Riksantikvarieämbetet för samråd och reservation av medel för kostnadsbefrielse bör länsstyrelsen klarlägga ärendets tidigare hantering, till exempel fastställa hur och när företagaren samrått med länsstyrelsen.

25. 2 kap. 14 § andra stycket första punkten KML.

26. 2 kap. 10 § första stycket KML. Prop. 2012/2013:96, s. 49.

27. 2 kap. 10 § andra stycket KML.

28. 20 § föreskrifter för uppdragsarkeologi.

4.6.2 Kostnader som väsentligt överstiger vad som angivits i länsstyrelsens beslut

Företagaren svarar inte för kostnader som:

2. väsentligt överstiger vad länsstyrelsen angett i beslut om tillstånd enligt 13 § andra stycket.²⁹

Med kostnader som *väsentligt överstiger* avses den kostnad som överstiger den beslutade kostnaden med 15 procent. Företagaren ska således vara befriad från den del av kostnaden som överstiger den ursprungliga kostnaden med 15 procent.³⁰ Det är emellertid först när företagaren informerats om en kostnadsökning på 15 procent som det kan bli aktuellt med kostnadsbefrielse enligt bestämmelsen i 2 kap. 14 § andra stycket andra punkten KML (se avsnitt 4.3.1 *Kostnad som överstiger vad som angivits i länsstyrelsens beslut*).

Det är länsstyrelsen som har det yttersta ansvaret för att den arkeologiska undersökningen genomförs i enlighet med förfrågningsunderlaget och undersökningsplanen. När det gäller möjligheten att undvika kostnadsöverdrag vilar dock ett stort ansvar på undersökaren som tidigt måste påtala om den beräknade kostnaden är otillräcklig. En undersökare måste därför omgående anmäla avvikelser från undersökningsplanen till länsstyrelsen. Det är sedan länsstyrelsens ansvar att besluta om lämpliga åtgärder för den fortsatta arkeologiska undersökningen, till exempel omprioriteringar eller resursökning.

Innan länsstyrelsen förhandlar med företagaren om ett ytterligare kostnadsåtagande och överväger att skjuta till statliga medel, är det viktigt att fastställa orsaken till att den beräknade kostnaden inte har kunnat hållas. Om det inte råder några tvivel om beräkningsunderlagets kvalitet och att de högre kostnaderna helt kan tillskrivas oförutsedda förhållanden, ska företagaren och staten gå in och täcka de nödvändiga kostnaderna.

4.6.3 Kostnader för arkeologisk förundersökning om länsstyrelsen inte beviljar tillstånd till ingrepp

Företagaren svarar inte för kostnader som:

3. hänför sig till arkeologisk förundersökning enligt 13 § tredje stycket, om länsstyrelsen inte lämnar tillstånd till ingrepp i fornlämningen enligt 12 § andra stycket.³¹

Innan länsstyrelsen prövar en ansökan enligt 12 § får den besluta om en arkeologisk förundersökning av fornlämningen, om det behövs för att få ett underlag för tillståndsprövningen eller för att bedöma behovet av att ställa krav på en arkeologisk undersökning.³² En arkeologisk förundersökning ska fastställa

29. 2 kap.14 § andra stycket andra punkten KML.

30. Prop. 1987/88:104 s. 81.

31. 2 kap.14 § andra stycket tredje punkten KML.

32. 2 kap. 13 § tredje stycket KML.

och dokumentera fornlämningens karaktär, datering, utbredning och komplexitet så att det blir möjligt för länsstyrelsen att bedöma om tillstånd kan lämnas och i så fall vilka villkor som ska ställas. En arkeologisk förundersökning kan även göras endast i syfte att avgränsa fornlämningen³³ (se avsnitt 1.5.1 *Förundersökningens syfte*). Ett beslut om förundersökning förutsätter att länsstyrelsen bedömt att en fornlämning berörs av arbetsföretaget.³⁴

Endast om en förundersökning leder till tillstånd ska företagaren betala kostnaden för förundersökningen. Om en fornlämning efter en förundersökning visar sig vara så betydelsefull att länsstyrelsen anser att den bör bevaras och avslår ansökan om ingrepp är det inte rimligt att företaget ska stå för kostnaden för förundersökningen.³⁵ Länsstyrelsens motiv till att avslå en ansökan om borttagande bör grundas på en bedömning av fornlämningens kulturhistoriska värde i förhållande till exploaterings angelägenhetsgrad sedd ur samhällets eller den enskildes synvinkel. Om företagaren däremot avstår från ett arbetsföretag av till exempel kostnadsskäl kommer kostnadsbefrielse inte ifråga.³⁶

Det är viktigt att länsstyrelsen i beslutet klart anger orsaken till uteblivet tillstånd. Otydlighet på den punkten kan leda till att företagaren felaktigt får uppfattningen att det alltid är staten som ska stå för förundersökningskostnaderna om arbetsföretaget inte blir av.

4.6.4 Kostnader för arkeologisk förundersökning och arkeologisk undersökning om det visar sig att ingen fornlämning berörs

Företagaren svarar inte för kostnad som:

4. hänför sig till arkeologisk förundersökning eller arkeologisk undersökning enligt 13 §, om det visar sig att någon fornlämning inte berörs av arbetsföretaget.³⁷

Länsstyrelsen ska alltid noga pröva behovet av en arkeologisk förundersökning eller arkeologisk undersökning och i varje enskilt fall bedöma om man kan anta att arbetsföretaget kommer att beröra en fornlämning. Om det visar sig att länsstyrelsen gjort ett felaktigt antagande har företagaren inte kostnadsansvar för den arkeologiska förundersökningen eller arkeologiska undersökningen. Om exempelvis en höglignande formation som registrerats som grav i FMIS, visar sig i samband med en arkeologisk undersökning vara en överväxt skräphög, ska företagaren inte svara för kostnaden för den arkeologiska undersökningen. En förundersökning ska inte heller användas för att ta reda på om det finns tidigare okända fornlämningar som berörs av ett arbetsföretag, utan

33. 7 § föreskrifter om uppdragsarkeologi.

34. Prop. 1987/88:104, s. 81.

35. Prop. 1987/88:104 s. 4.1.

36. Prop. 1987/88:104 s. 81.

37. 2 kap. 14§ andra stycket fjärde punkten KML.

för att ge underlag för att fastställa villkoren för tillstånd till ingrepp i kända fornlämningar.³⁸

Enbart att ett arbetsföretag berör ett fornlämningsområde³⁹ (det område som behövs för att bevara fornlämningen och ge den tillräckligt utrymme med hänsyn till dess art och betydelse) är inte alltid ett tillräckligt skäl för att besluta om en arkeologisk förundersökning. Om länsstyrelsens beslut endast avser fornlämningsområdet och inte själva fornlämningen bör ett tillstånd enligt 2 kap. 12 § KML kunna villkoras med arkeologisk kontroll, som bekostas av företagaren oavsett om fornlämningen berörs direkt eller inte.⁴⁰ Avsikten är då att förhindra att fornlämningen skadas, genom att en arkeolog övervakar arbetsföretaget för att vid behov styra det så att fornlämningen inte berörs (se avsnitt 1.6.4 *Arkeologisk kontroll*).

Länsstyrelsens beslut om arkeologisk förundersökning i samband med att ett arbetsföretag berör ett fornlämningsområde måste grundas på risken att fornlämningen sträcker ut sig under marken. Om till exempel ett gravfälts exakta utbredning inte är känd kan en förundersökning krävas för att bedöma behovet av att ställa krav på en arkeologisk undersökning enligt 2 kap 13 § KML. Även om inga fornlämningar framkommer vid en sådan arkeologisk förundersökning ska företagaren stå för kostnaderna.

När kulturlager i städer berörs av exploatering är det vanligt att länsstyrelsen som villkor för tillstånd enligt 2 kap. 12 § KML ställer krav på en arkeologisk förundersökning, för att få ett tillfredställande underlag för prövningen eller bedöma behovet av att ställa krav på arkeologisk undersökning.⁴¹ I vissa fall kan länsstyrelsen också besluta om arkeologisk undersökning i form av en schaktningsövervakning⁴² (se avsnitt 1.6.3 *Schaktningsövervakning*). Även om det visar sig att platsen är ”fyndtom” och ingen ytterligare dokumentation anses behövlig svarar företagaren för kostnaderna för den arkeologiska förundersökningen eller den arkeologiska undersökningen. Att inga kulturlager påträffats kan ha flera orsaker. En kan vara att kulturlagren är förstörda genom sentida ingrepp, en annan att det inte funnits någon bebyggelse just på den platsen. Fyndtomheten kan därmed inte tas till intäkt för ersättning enligt 2 kap. 14 § andra stycket fjärde punkten. Är kulturlagren däremot helt bortschaktade i samband med sentida exploatering och länsstyrelsen på grund av bristande underlagsmaterial ändå beslutat om arkeologisk förundersökning, bör kostnaden inte bäras av företagaren.

38. Prop. 1987/88:104 s. 82.

39. 2 kap. 2 § KML.

40. 9 § föreskrifter om uppdragsarkeologi.

41. 2 kap. 13 § tredje stycket KML.

42. 8 § föreskrifter om uppdragsarkeologi.

4.6.5 Handläggning av beslut om kostnadsbefrielse

Länsstyrelsen ska samråda med Riksantikvarieämbetet före ett beslut om befrielse från kostnadsansvar. Detta följer dels av att Riksantikvarieämbetet disponerar medel för detta ändamål, dels av kulturmiljöförordningen (KMF) enligt vilken länsstyrelsen ska samråda inför beslut enligt kulturmiljölagen som kan föranleda ersättningskyldighet eller på annat sätt är av stor vikt.⁴³

Om länsstyrelsen kommit fram till att det är aktuellt med kostnadsbefrielse skickas en skrivelse till Riksantikvarieämbetet med begäran om reservation av medel. Förutom denna begäran bör skrivelsen innehålla en redogörelse för ärendets tidigare hantering och länsstyrelsens ställningstagande i ärendet. Undersökningsplatsen bör ha besiktigats och en undersökningsplan med kostnadsberäkning tagits fram. Som svar på länsstyrelsens begäran skriver Riksantikvarieämbetet ett yttrande där det ska framgå att kostnadsbefrielse bör medges enligt 2 kap. 14 § andra stycket och aktuell punkt KML, och att medel reserverats för den arkeologiska förundersökningen eller arkeologiska undersökningen. Därefter omfördelar Riksantikvarieämbetet medel inom ramen för kulturmiljövårdsanslaget (7:2) till länsstyrelsen utifrån reserverat belopp. Det är viktigt att länsstyrelsen, innan omfördelningsbeslutet fattas, försäkras sig om att det omfördelade beloppet verkligen kommer att kunna förbrukas under innevarande budgetår. Om bara delar av det reserverade beloppet kommer att förbrukas är det bara detta belopp som kommer att omfördelas. Resterande belopp omfördelas följande budgetår. Eftersom medlen utbetalas via länsstyrelsens fria ram kan även bemyndigandebeslut fattas för denna typ av ärenden. Omfördelningen innebär att anslagsramen utökas med den summa som kommer att betalas ut som kostnadsbefrielse under året. Samtidigt som omfördelningen görs lägger Riksantikvarieämbetet in de nya ramarna i Källa.⁴⁴

Beslut om kostnadsbefrielse enligt 2 kap. 14 § andra stycket fattas av länsstyrelsen. När det gäller punkterna 2-4 görs detta i ett tilläggsbeslut med samma diarienummer som det ursprungliga beslutet. Liksom det ursprungliga beslutet ställs tilläggsbeslutet till företagaren i syfte att klarlägga kostnadsansvaret. Länsstyrelsen ansvarar för att det aktuella ärendet läggs in i Källa vilket bör göras i samband med att medlen omfördelats. Det är viktigt att ärendet registreras under rätt åtgärd och åtgärdstyp i Källa och att en kopia av beslutet skickas till Riksantikvarieämbetet.⁴⁵ Fakturan från undersökaren, som staten ska betala, skickas till länsstyrelsen som bokför och betalar fakturan. Därefter betalar länsstyrelsen ut summan från Källa till länsstyrelsen.

Det är viktigt att länsstyrelsen begär in en ekonomisk prognos från undersökaren så att utbetalningarna kan ske i den takt som planerats. Om inte hela

43. 1§ kulturmiljöförordning (1988:1188).

44. Nuvarande system för handläggning, utbetalning, uppföljning och redovisning av kulturmiljövårdsanslaget (7:2).

45. Åtgärd 7. Ersättning enligt lag. Åtgärdstyp 2. Kostnadsbefrielse enligt 2 kap. 14 § KML punkten 1-4.

det omfördelade beloppet kan utbetalas under budgetåret som planerat får medlen användas till andra ändamål inom den fria ramen eller, om detta inte är möjligt, återförs till Riksantikvarieämbetet. Om länsstyrelsen behåller medlen måste länsstyrelsen reservera motsvarande belopp inom sin fria ram följande budgetår och får då inte ytterligare kompensation.

I de fall länsstyrelsen kan täcka kostnaderna för kostnadsbefrielse, inom fria ramen, behöver inte Riksantikvarieämbetet fatta ett omfördelningsbeslut. Även i dessa fall ska dock länsstyrelsen samråda med Riksantikvarieämbetet innan beslut om kostnadsbefrielse fattas. Det är också viktigt att även dessa ärenden registreras i Källa och att en kopia av beslutet skickas till Riksantikvarieämbetet.

